

De historie van het dorp Loil

Duidelijk is dat met name de vroege historie van Loil niet of nauwelijks afwijkt van die van Didam, de gemeente waartoe het dorp Loil behoort. In dit hoofdstuk wordt een schets gegeven van de algemene ontstaansgeschiedenis van het dorp. De geschiedenis van de verenigingen, de parochie en het onderwijs is in andere hoofdstukken opgenomen.

De heerlijkheid Bergh

De gemeente Didam bestaat uit de dorpen Didam, Loil en Nieuw-Dijk en de buurtschappen Greffelkamp, Holthuizen en Oud-Dijk. De vermoedelijk oudste vermelding van de plaatsnaam komt toe aan Didam. De naam werd in 828 al genoemd als 'Theodem', maar er bestaat geen volledige zekerheid over dat dit ook werkelijk Didam geweest is. Mocht het zo zijn dat deze vermelding Didam niet is, dan stamt de eerste zekere vermelding, dan geschreven als 'Diedehun', uit 1025. Deze staat in een 18e eeuwse kopie van een oorkonde uit die tijd. Didam is ook de plaats waar (samen met Beek) de oudste sporen van bewoning in de Liemers zijn gevonden. Zo rond 3000 jaar voor Christus hebben er al menselijke activiteiten plaatsgevonden.

2.1. Huis Loil, ook wel aangeduid met kasteel, dat heeft gestaan op de plaats waar nu de familie Scheerder aan de Steenakker woont.

Rond het jaar 1000 behoort onze streek tot het Duitse Rijk. In die tijd geeft de Duitse keizer stukken land in leen aan edelen. Zo'n leen wordt afhankelijk van de rang van de edele een vorstendom of heerlijkheid genoemd. In de Liemers is er sprake van de vorstendommen Gelre en Kleef, met daarnaast de heerlijkheden Bahr en Bergh. Didam en dus ook Loil vallen onder de heerlijkheid Bergh. Omstreeks 1800 wordt ons dorp dan samen met Didam, Pannerden en Westervoort toegevoegd aan Gelderland, nadat er een einde is gekomen aan de heerlijke rechten. Plaatsen als Duiven, Wehl en Zevenaar behoren op dat moment echter nog steeds tot het Duitse Kleef en worden pas in 1816 aan Nederland toegevoegd.

Broodwinning

Heel lang zijn landbouw en veeteelt voor het merendeel der inwoners van de Achterhoek en de Liemers de bron van inkomsten geweest. Een grote beslotenheid kenmerkte eeuwenlang het agrarisch bedrijf. De mensen bewerkten het land hoofdzakelijk voor eigen gezin en vee. Handel en industrie waren in Didam en omgeving van geen betekenis in de 19e eeuw. Landbouw was de sector waarin bijna elke Didammer in die tijd zijn brood verdiende. Veel grond binnen de gemeente had eeuwenlang aan elders wonende eigenaren toebehoord, maar door noeste arbeid en grote spaarzaamheid kregen de Didammers de meeste grond in eigen bezit. Grote vooruitgang voor de boerenstand ontstond vooral door het werk van de organisaties en coöperatieve verenigingen, waarmee de inwoners van de Liemers

vrij vroeg startten. Naast de landbouw is ook de veeteelt op de gemengde bedrijven steeds van grote betekenis geweest. Zo werd in 1891 te Didam de eerste coöperatieve stoomboterfabriek van Gelderland opgericht. Ook deed de coöperatieve Boerenleenbank haar intrede (1897) en de Boerenbond vervulde ook een belangrijke functie. Zij was de motor achter de oprichting in 1920 van de RK Land- en Tuinbouwwinterschool te Didam. Dit om het landbouwonderwijs in de Liemers te bevorderen.

Havezaten

In de gemeente Didam hebben tal van oude havezaten bestaan (zo'n negentien), bewoond door de Gelderse adel of beleend door deze adel (de bewoners waren dan niet van adel). Het gros dateert uit de 14e en 15e eeuw. Deze zijn door de eeuwen heen tot boerenwoningen geworden en enkele zijn nu nog als zodanig in gebruik. Zo waren de Bodenclau, de Kerkhove, de Luynhorst en de Manhorst eens lenen van het Huis Loil, waarover later in dit hoofdstuk meer. Daarnaast zijn in de gemeente nog twee monumenten van 'bedrijf en techniek' overgebleven. Dit zijn twee korenmolens, beiden anno 1855 en meerdere keren gerestaureerd. Voor een verdere beschrijving van een van deze twee molens, de bekende Loilse Korenbloem, verwijzen we naar hoofdstuk 12.

De naam Loil

De meeste plaatsnamen zijn ontwikkeld uit begrippen, die voor de plaatselijke bevolking in die tijd van belang waren. Het is daarom niet vreemd, dat die plaatsnamen naar hun oorsprong in drie grote groepen zijn te ordenen. Het zijn groepen die te maken hebben met woonplaats, land of water. Didam is onder te brengen bij de groep woonplaats. Didam is namelijk de woonplaats van Theodo, een middeleeuwse ondergeschikte aan de Gelderse adel. Didam heet in die tijd dan ook Theodanhaim. Vandaar dat aangenomen wordt dat via Theodon, Diedeheim, Diedem en Diem uiteindelijk de naam Didam is ontstaan. Hoe zit het nu met de naam Loil? Welnu, onze plaatsnaam is in te delen bij de groep land. In deze groep kun je het onderscheid maken tussen bos, heuvel, moeras, weiland en bouwland.

Autoloze zondag

Het is een autoloze zondag ten tijde van de eerste energiecrisis (1973). Het derde elftal van de sv Loil heeft een zeer origineel en doeltreffend antwoord op het wereldomvattende energieprobleem. Onder veel bekijks trekken de Loilse voetballers met een huifkar naar het naburige Zevenaar voor het spelen van een uitwedstrijd. Op de terugweg krijgen de beide voerlieden (elftal leider Carel Coenen en supporter Teuntje Scheerder) onenigheid hoe het paard op de juiste wijze te mennen. Nochtans weet de edele en schrandere viervoeter geheel op eigen kracht thuisbasis café 't Roodborstje te bereiken. Volgens de overlevering hebben de voerlieden het geschil zeer laat in de avond (in enigszins benevelde toestand) bijgelegd.

Plaatsnamen met de betekenis bos zijn in onze omgeving Angerlo, Loo en dus ook Loil. Van zowel Loo als Loil wordt verondersteld dat ze ontstaan zijn uit 'lauh' en 'lauhila'; 'lauh' betekent bos en 'lauhila' is een verkleinwoord en betekent dus bosje of 'smalle woudgordel'. Het gekke in onze plaatsnaam is de combinatie van de 'o' gevolgd door de 'i'. Buiten de plaatsen Goirle, Helvoirt, Oirschot en Oisterwijk vinden we deze combinatie, naast die in de naam Loil, bijna nergens in Nederland terug. Bij ons is de plaats natuurlijk beter bekend als Lool. Het verdwijnen van de twee 'o' en het verschijnen van de 'i' worden over het algemeen beschouwd als bijkomstigheden. Een eenduidige verklaring hiervoor is bij ons niet bekend.

Huis Loil

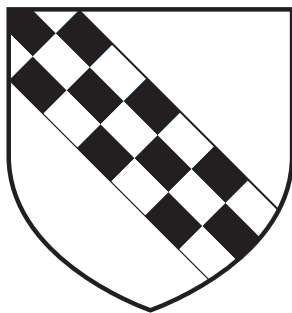
Rond het jaartal 1300 moet Huis Loil al gebouwd zijn. Het kasteel Van Loel, zoals het vroeger heette, is van oorsprong een Kleefs leen geweest, waarmee in 1357 Albrecht Doys van Loel wordt beleend door Graaf Jan van Kleef. Het is een voorpost in het Liemerse land. Na Albrecht wordt Willem van Bergh er mee beleend. Diens zoon Oswald geeft het dan weer als achterleen aan Henrick van Loel. Tot de heerlijkheid van Loel behoort ook een windmolen, die met de hieraan verbonden rechten in 1457 eveneens door de Heer van Bergh wordt gekocht van Roeloff van Loel. Het kasteel bezit ook een kapel, alwaar een vicaris (geestelijke) dienst moet doen, wanneer de heer dit verlangt. Het kasteel gaat in 1711 over aan de Drost van Didam, de heer Andries Tengbergen. Vanaf Didam kronkelt zich een weg tussen de akkers door naar Kasteel Tengbergen, zoals Huis Loil in het begin van 1900 wordt genoemd. Bij de Tengbergenweg begint een brede oprijlaan met aan weerszijden grote beukenbomen. Door deze laan komen de mensen in die tijd bij de ingang van het kasteel, waar nu de familie Scheerder (aan de Steenakker) ook de ingang naar zijn erf heeft. Op deze plek ligt dan een brug over de gracht die het kasteel omringt. Tussen oude bomen staat het kasteel, hoog en statig met zijn torentjes en uitsteeksels. Rondom het kasteel is bos, het Tengbergerbos. Rond 1920 wordt het kasteel afgebroken. De gracht is gedempt met het puin en de grond van de bult waarop het stond.

't Hof Loil

't Hof te Loil, tegenwoordig bewoond door de familie Roosendaal-Scheerder, bestaat als zodanig langer dan het kasteel. Het behoorde eveneens aan de Van Loils. De boerderij is van het type hallehuis met een dwars voorhuis, het heeft dus een T-vorm. Zie voor een verdere beschrijving van 't Hof Loil hoofdstuk 12.

Het wapen van Loil

Het wapen van Loil, gedragen door het geslacht Van Loil in de 14e en 15e eeuw, is door de jaren heen veranderd. De verschillende generaties Van Loil (zoals die Van Loel en/of Lolle) voegden aan het wapen eigen tekens en initialen toe. In 1364 maakt de generatie Van Lole er een schuine balk van, geschakeerd in drie rijen met een rondschrift als naam in Latijn. Twee jaar later voegt Henrick van Loel er een

2.2. Het wapen van Loil. Dit is het wapen dat het geslacht Van Loil (Loel, Lolle) voerde. Elke generatie voegde daar vaak haar eigen tekens aan toe.

helm als teken aan toe. Rond 1389 zien we dat de generatie Van Loel de schuine balk in zilver heeft afgebeeld. Als laatste voorbeeld verandert rond 1411 Griete weduwe Van Dwytt van Loell het wapen door blauw aan het zilver toe te voegen. Daarnaast worden twee gouden vederkokers of een omgekeerde hoed met zilveren rand afgebeeld. De officiële omschrijving van het wapen luidt: op goud en schuine balk geschakeerd in drie rijen van blauw en zilver.

Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn de diensten in de Loilse parochiekerk altijd goed bezet. De kerk kan in twee vieringen alle mensen nauwelijks plaats bieden (de vele evacués zijn namelijk ook bijna allemaal katholiek). Door de week is er elke morgen om zeven uur een heilige mis. Iedereen gaat te voet, want fietsen zijn schaars en dan nog zonder luchtbanden. Kleding en schoeisel bestaan ook uit van alles. Je ziet de kinderen 's winters in zomerkleren en op sandalen, maar ook andersom in de zomer. Veel kinderschoeisel bestaat uit klompen, die zijn niet op de bon. De laatste dagen voor Pasen 1945 wordt de situatie echt kritiek

en moet steeds meer dekking worden gezocht tegen de gevaren vanuit de lucht. Het bericht is dat de geallieerden in Duitsland de Rijn zijn overgestoken en de opmars in de richting van de Achterhoek en Liemers komt. Vele uren worden nu doorgebracht in de schuilkelders en zo komen de mensen de Pasen door. Dan opeens, daags na Pasen – 1 april 1945 – staan de Canadese legervoertuigen in Loil. 's Morgens voor dag en dauw worden sigaretten en chocolade uitgedeeld, iets wat de inwoners allang niet meer kennen.

De Tweede Wereldoorlog had grote gevolgen voor de Liemerse gemeenten. In Didam kwamen 37 mensen om en er was veel materiële schade. In Loil slaat het noodlot enkele dagen na de bevrijding ook toe. Op 7 april 1945 wordt het dorp opgeschrikt door een enorme knal en boven de zusterschool (thans het openbare park) zijn grote, zwarte rookwolken waar te nemen. Omdat de Duitsers in grote haast zijn gevlucht, hebben zij in de school veel materiaal laten liggen, waaronder behoorlijk wat springstof. Hoe de ontploffing exact is ontstaan, is niet geheel duidelijk. Bij de explosie komen twee jonge Loilse schoolmeisjes om het leven. Het zijn de 12-jarige Leike van Vuuren en de eveneens 12-jarige Fientje Seegers. Het klooster en de school worden vanwege de ernstige beschadigingen afgebroken.

Ontsluiting Didam

Didam ligt in het centrum van de Liemers en was tot voor ongeveer vijftig jaar geleden nog een behoorlijk geïsoleerd gebied. Allereerst was de aanleg van de spoorlijn Zevenaar–Winterswijk in 1855, met Didam als één van de stopplaatsen, een aanzet tot een doorbraak uit het isolement. Met name de aanleg van de autosnelwegen A12 en A18 hebben hier uiteindelijk een grote verandering gebracht.

2.3. Het Sint Petrus Canisiusgesticht (in de volksmond het klooster) met de rooms-katholieke meisjesschool.

Schutterstraditie

Een ander opvallend gegeven in Didam is het bestaan van maar liefst zeven schutterijen, waarvan de oudste (De Eendracht) in 1875 werd opgericht. Elke zomer vieren de schutterijen op uitbundige wijze en met gevoel voor traditie het schuttersfeest. In 1990 is er zelfs een heus Schuttersmuseum opgericht, dat inmiddels is opgegaan in het Gelders Schuttersmuseum. Het is in Didam gevestigd, voor publiek toegankelijk en de collectie geeft onder andere een overzicht van het leven van de schutterijen, hun ontstaan en het verleden. Naast het schuttersfeest vieren de Didammers elk jaar twee keer kermis en is er elk voorjaar het carnavalsfeest.

Ter afsluiting: Loil, een klein dorp in een grote wereld. Historisch gezien misschien een nietig onderdeelje maar daarom zeker niet minder belangrijk. Eenieder heeft tenslotte recht op zijn of haar beleving van de geschiedenis, ook op lokaal niveau.

De dertiger jaren

De economische crisis in de dertiger jaren is bij ouderen een veel besproken onderwerp. De werkeloosheid in die periode was gigantisch en de ww-uitkering (toen met 'steun' aangeduid) heel minimaal. Het viel in die jaren echt niet mee om voldoende 'brood op de plank' te krijgen om de veelkoppige gezinnen te voeden. Vooral de winterperiode werd met de nodige zorg tegemoet gezien. Op het Loilse platteland hadden de meeste arbeiders echter de beschikking over een lapje grond. Daar werden dan vooral aardappelen en groenten op verbouwd. En wie een schuurtje had waarin een varken van het afval kon leven was helemaal de koning te rijk. Want kon je een 'poetje' slachten dan was je in staat de meest barre winter te trotseren. En voor een paar 'tuuten', die toen nog echt scharrelden, was er altijd wel een plekje te vinden. Hoewel er weinig of geen materiële welstand was is er in Loil in die crisisjaren nauwelijks echte honger geleden.

Slachtkoeien werden toentertijd tot vlees in blik verwerkt. Mensen in de steun konden voor een kwartje zo'n blik – met kwaliteitsvlees – kopen. Ze verkochten ze echter vaak aan boeren en andere burgers omdat ze het kwartje niet konden missen.

Gingen de boeren met de biggen naar de markt dan werden ze eerst gewassen. De biggenprijs was ooit zo slecht dat sommige boeren hun biggen bij een ander in de korf deden, enkel om ze kwijt te zijn. Zo gebeurde het dat een dame een big in bezit kreeg voor de prijs van vier zoenen en een groentekoopman in ruil voor twee rode kolen de trotse eigenaar werd van een krijsend 'keujen'. Voor de boer marktdwaars ging kreeg hij daarom vaak het volgende advies van de boerin mee: 'Zörg er veur daj niet met meer keujes thuis komp dan aj er met naor de markt gaot.'

'Moffen'

Tweede Wereldoorlog. Een duistere zaterdagnacht. Louis en Toon Rasing lopen wacht voor de luchtbescherming (ter controle op het uitschijnende licht). Zij bevinden zich in de Bosslagstraat en zien dat bij Toon Staring het licht aan floept. Toon en Louis gaan er op af en sommeren met barse stem in hun beste Duits: 'Licht aus, verdammt nochmal.' Nagenoeg met de snelheid van het licht is het licht weer uit en wordt het doodstil in huize Staring.

De andere dag, bij het ter kerke gaan, het is zondag, loopt het echtpaar Staring achter Louis Rasing. Hij hoort het verhaal hoe ze die nacht zo geschrokken zijn van de bulderende Duitse stemmen, de vuile rotmoffen, die hun nachtrust verstoorden. 'Wi-j wilden efkes op de wekker kieken', hoort hij vrouw Staring zeggen. 'Wi-j wilden naor de vroegmis en dan moesten wi-j eerst de koeien melken. Deur dat nachtelijke bezuuk dorsten wi-j gin lich meer aan te doen. En toen zun wi-j in slaop gevallen en hemme ons daordeur kats verslaopen. En zodoende motte wi-j nou naor de late mis.'

De nep-Duitser geniet na van zijn nachtelijke escapades. Voor de dorpsvrede is het maar goed dat mevrouw Staring niet op de hoogte is van de ware toedracht. Waarschijnlijk zou er dan een andere oorlog zijn uitgebroken.